

17MAIG
2017Flix

TRA DIJOC

**XIII Trobada de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta**

El dimecres 17 de maig de 2017 Flix acollirà la tretzena edició del **Tradijoc**, la trobada de jocs tradicionals que naixia el 2005 a partir de la iniciativa dels professors d'educació física dels instituts de Flix i Julio Antonio de Móra d'Ebre, així com del Col·legi Santa Teresa amb la finalitat de gaudir, durant un dia, amb aquelles activitats lúdiques pròpies de les festes majors d'abans i amb els jocs populars que es jugaven pels carrers i places dels nostres pobles.

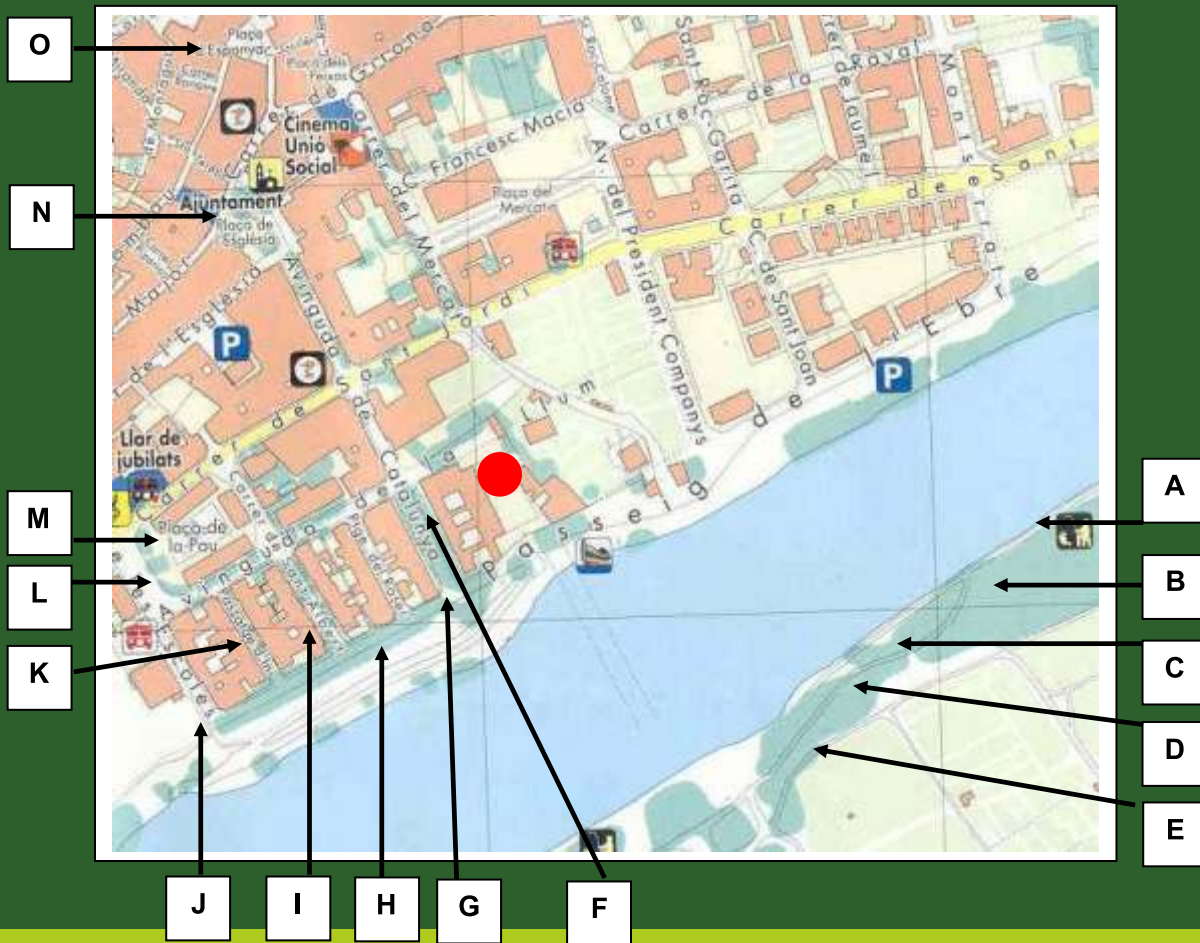
Aquesta iniciativa va sorgir, també, amb la voluntat d'esdevenir una activitat coneguda i esperada a nivell comarcal, que es consolidés dins les programacions dels nostres centres d'ensenyament secundari com una experiència que, més enllà de possibilitar la pràctica i el coneixement de jocs d'ahir, permetés la relació i la coneixença entre els nens i nenes que cursen primer de l'ESO a la Ribera d'Ebre. A partir de l'any 2008 el **Tradijoc** es fa gran i inicia un nou cicle amb la incorporació de l'IES Terra Alta, de Gandesa, i el Centre d'Educació Especial Jeroni de Moragas, de Móra d'Ebre. Dos anys després s'hi afegiria també l'Institut Escola de Batea i, l'any passat, l'Institut Escola 3 d'Abril de Móra la Nova.

Seguint amb aquest repàs històric hem de recordar que el 2012 el Tradijoc es va incloure dins del programa del Congrés Internacional Jocs en la Història, celebrat els dies 18 i 19 de maig a Móra la Nova i Ascó. Això va permetre als assistents valorar com s'organitza i es desenvolupa aquest projecte compartit entre centres de secundària de les dues comarques, i va esdevenir un autèntic aparador de com organitzar i gestionar un esdeveniment lúdic d'arrel tradicional per l'entramat urbà.

Avui entenem que **Tradijoc** esdevé una important eina de cohesió entre els nens i nenes, d'inclusió pels nouvinguts i de dinamització cultural. La trobada amb alumnes procedents de tants pobles, amb petits trets dialectals diferents, o la possibilitat d'entrar en contacte amb persones de diferents edats –joves monitors o membres d'associacions que col·laboren- són sols dos exemples de la riquesa que genera el projecte donant resposta a una sèrie d'objectius com són promoure valors de respecte, de tolerància, de solidaritat i companyonia.

Tradijoc és doncs un projecte fresc i ambiciós, de continuïtat, compartit, que a través del joc tradicional i popular vol guiar el nostre alumnat al coneixement d'un patrimoni lúdic que, més enllà de la recreació i el gaudi, li ofereix pistes i referents per endinsar-se en el context on viu i que l'ajudarà en la seva inclusió dins la comunitat. Aquesta funció social que es desprèn del joc s'ha d'aprofitar per afermar el sentit de pertinença i d'identitat que, pensem, és pas previ a l'adquisició d'un valor tan importat com és el del respecte. Respecte a altres maneres de pensar, de compartir, de relacionar-se, d'actuar i, en el que ens pertoca, de jugar.

Biel Pubill Soler
Coordinador del Grup de treball Tradijoc 2017

LLOCS DE JOC

tradijoc

III trobada de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta

ZONA	LLOCS	JOCS	LLOCS DE JOC
1	A	Caça fardatxo / Ferradures	Xops
	B	Tirada de birles/bitlles	Xops
	C	La corretja	Xops
	D	Carreres amb les cames lligades / Les 3 canyes	Xops
	E	Les 15 pedres / Boles o caniques	Xops
2	F	Corrida de pedres / Estirada corda	Avinguda Catalunya
	G	Moros i cristians	Avinguda Catalunya
	H	La bandera	Passeig de l'Ebre
	I	Mocador	Carrer de Sant Albert
	J	Cementiri	Carrer de les Escoles
3	K	Rutlles / Xanques	Passatge d'Ini
	L	Flèndit / Trisella / Set i mig / Xancleta	Plaça de la Pau
	M	Futbol xapes / Circuit de xapes	Plaça de la Pau
	N	Espardenya / El rellotge	Plaça de l'Església
	O	Barallugues / Saltar corda	Plaça Major

HORARI

tradijoc

III trobada de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta

8:45 - 9:15 Trobada i distribució de grups

	A	B	C	D	E		F	G	H	I	J		K	L	M	N	O			
9:30	1	2	3	4	5		9:30	6	7	8	9	10		9:30	11	12	13	14	15	
9:45	5	1	2	3	4		9:45	10	6	7	8	9		9:45	15	11	12	13	14	
10:00	4	5	1	2	3		10:00	9	10	6	7	8		10:00	14	15	11	12	13	
10:15	3	4	5	1	2		10:15	8	9	10	6	7		10:15	13	14	15	11	12	
10:30	2	3	4	5	1		10:30	7	8	9	10	6		10:30	12	13	14	15	11	

10:45 - 11:15 esmorzar i canvi de zona

A B C D E						F G H I J						K L M N O								
11:20	11	12	13	14	15		11:20	1	2	3	4	5		11:20	6	7	8	9	10	
11:35	15	11	12	13	14		11:35	5	1	2	3	4		11:35	10	6	7	8	9	
11:50	14	15	11	12	13		11:50	4	5	1	2	3		11:50	9	10	6	7	8	
12:05	13	14	15	11	12		12:05	3	4	5	1	2		12:05	8	9	10	6	7	
12:20	12	13	14	15	11	12:20	2	3	4	5	1	12:20	7	8	9	10	6			

12:35 - 12:40 Canvi de zona

	A	B	C	D	E		F	G	H	I	J		K	L	M	N	O			
12:40	6	7	8	9	10		12:40	11	12	13	14	15		12:40	1	2	3	4	5	
12:55	10	6	7	8	9		12:55	15	11	12	13	14		12:55	5	1	2	3	4	
13:10	9	10	6	7	8		13:10	14	15	11	12	13		13:10	4	5	1	2	3	
13:20	8	9	10	6	7		13:20	13	14	15	11	12		13:20	3	4	5	1	2	
13:30	7	8	9	10	6		13:30	12	13	14	15	11		13:30	2	3	4	5	1	

13:40 Retorn al punt de concentració i retorn

ÍNDEX

tradijoc

III trobada de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta

- 1. El joc de les birles o bitlles
- 2. Corrida del cabàs o de les pedres
- 3. Carrera de peus lligats
- 4. Carrera de xanques
- 5. Rodanxes, rutlles o cercols
- 6. Caça fardatxo
- 7. Flèndit, frèndit o roll
- 8. Baralluga, rebelluga o baldufa
- 9. La trisella
- 10. Xarranca, palet, tello, xelma o xancleta
- 11. L'espardenya
- 12. La corretja
- 13. Estirar la corda
- 14. El mocador
- 15. Futbol xapes
- 16. Circuit de xapes
- 17. Moros i cristians
- 18. El set i mig
- 19. Saltar a corda
- 20. Mate o cementiri
- 21. Ferradura
- 22. Jocs amb boles
- 23. Les 10 pedres
- 24. Les tres canyes
- 25. El rellotge
- 26. La bandera

EL JOC DE LES BIRLES O BITLLES

tradijoc

III trobada de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta

Què en sabem del joc?

S'han fet troballes arqueològiques que demostren que 3000 aC els egipcis ja tenien jocs semblants a les birles. A la península, segons sembla, el joc el van introduir els legionaris romans que els servia, alhora, com a distracció i pràctica militar. A Catalunya, el document més antic que es conserva sobre el joc data de l'any 1376 i correspon al poble de Torroja de Priorat on es dona notícia de la seva pràctica.

Fins abans del conflicte del 36 era un joc d'apostes. La gent s'hi jugava diners - es podien apostar deu cèntims a parells, guanyant si es tombava un nombre parell de bitlles, o bé a la màxim puntuació a un nombre establert de tirades. Degut precisament a aquest fet – el de l'aposta - durant la dictadura va ser prohibit i progressivament va perdre popularitat. Els darrers vint anys han estat importants a l'hora de reactivar el joc. A molts pobles han sortit associacions i afeccionats que l'han dinamitzat convertint-lo fins i tot en un esport.

A la comarca cal destacar la seva pràctica als pobles de Rasquera, Tivissa i La Palma d'Ebre. A la Terra Alta s'hi juga habitualment als pobles d'Horta de Sant Joan, Pinell de Brai i Corbera, entre d'altres.

Com hi juguem?

A una distància d'unes 10 passes plantem les sis birles , separades entre elles pel gruix d'un birlot. L'objectiu del joc és, amb l'ajut de tres birlots, tombar cinc de les sis birles a fi de puntuar el màxim tal com indiquem a continuació: una birla tombada, un punt; dues, dos punts; tres, tres punts; quatre, quatre punts, cinc, **deu** punts; sis, **zero** punts (a això en direm fer llenya).

CORRIDA DEL CABÀS O DE LES PEDRES

Què en sabem del joc?

Joan Amades, al Costumari Català, recull al poble de La Granadella el joc del cos de pedres. D'aquest ens explica dos variants:

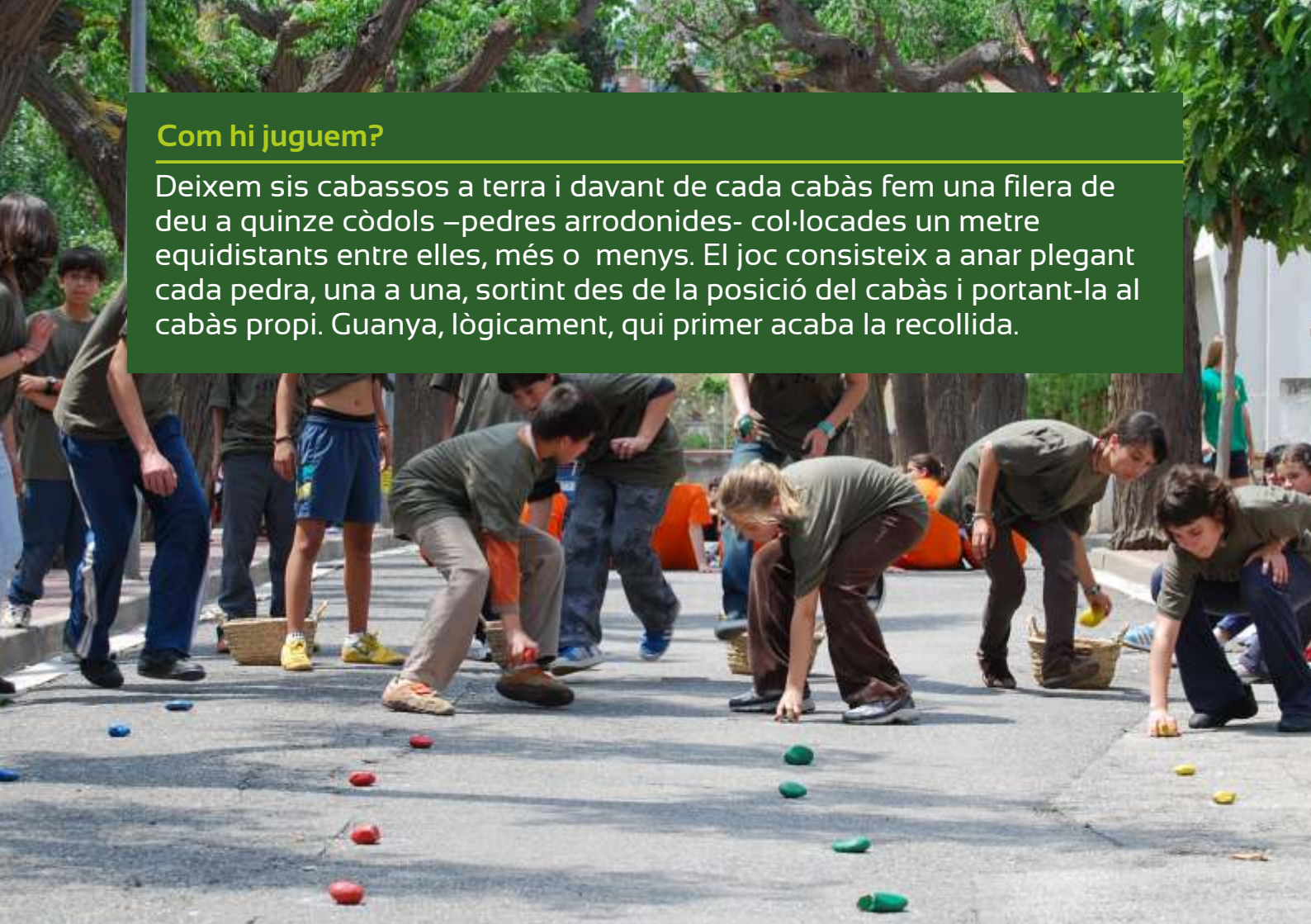
1.- En un costat de la plaça, diu, es posaven tants cabassos com participants, i a l'altre extrem un cabàs ple de pedres. Aleshores s'iniciava la carrera. Cada cop que un corredor passava per davant el cabàs podia agafar una pedra - sols una-, i quan passava per davant del seu la deixava. La carrera continuava fins que no quedava cap pedra al cabàs comú. Guanyava qui tenia més pedres al seu cabàs.

2.- L'altra possibilitat de joc - que mai ha deixat de practicar-se a pobles de la Terra Alta com Prat de Comte o Bot, i que s'ha recuperat d'ençà l'any 2000 a Ascó - consisteix a recollir una filera de pedres al més aviat possible.

A través d'entrevistes i altres documents hem pogut saber que aquest tipus de carrera era joc habitual en el marc de les festes majors dels pobles de la Ribera fins a principis del segle passat.

Com hi juguem?

Deixem sis cabassos a terra i davant de cada cabàs fem una filera de deu a quinze còdols –pedres arrodonides- col·locades un metre equidistants entre elles, més o menys. El joc consisteix a anar plegant cada pedra, una a una, sortint des de la posició del cabàs i portant-la al cabàs propi. Guanya, lògicament, qui primer acaba la recollida.

CARRERA DE PEUS L·LIGATS

tradijoc

III trobada de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta

Què en sabem del joc?

Tot i que la carrera de peus l·ligats apareix en algunes programacions de festa major dels pobles de la Ribera d'Ebre al llarg de tot el segle XX, no és tan habitual com les carreres d'ous o de sacs.

No en sabem prou bé l'origen i tot ens fa suposar que deuria aparèixer imprevisiblement quan, a resultes d'alguna situació de joc, es va voler fer més divertida, difícil i carrinclona la prova ja que, com sabeu, la carrera provoca força contrarietats i caigudes que diverteixen tant a corredors com a espectadors.

En cas de voler practicar el joc heu de preveure disposar de cordes que no facin mal en ser l·ligades. Un bon recurs és emprar mocadors de roba.

Com hi juguem?

Cada parella es lligarà una cama a la del company, impedit que la distància entre les dues cames sigui de més d'un pam. Òbviament el joc consisteix a recórrer un trajecte en el mínim de temps possible.

CARRERES DE XANQUES

tradijoc

El Mundan de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta

Què en sabem del joc?

Entre d'altres artistes, el pintor Pieter Bruegel va deixar testimoni d'aquest joc d'equilibri al quadre Jocs infantils (1560). En aquest es veuen diversos personatges caminant damunt de diferents tipus de xanques.

A la península, en particular a La Rioja i Navarra, hi ha molta tradició de realitzar varies proves de xanques, des de simples carreres fins a exercicis d'equilibri o balls-exhibició com el que es fa al poble d'Anguiano, a La Rioja, amb motiu de la festa patronal en honor a Santa Maria Magdalena, i que consisteixen a baixar el pendent empedrat que va des de l'església fins a la plaça Major, tot donant giravolts i tocant les castanyoles.

Cal remarcar que la tradició d'utilitzar xanques està arrelada a l'activitat agrària i ramadera - els pastors les empraven per travessar rierols o zones fangoses. Recordeu que, si no teniu xanques llargues, de fusta, us en podeu fabricar vosaltres mateixos amb cordills i pots de pintura més o menys grans.

Com hi juguem?

Si tenim prou domini damunt les xanques podem fer carreres o seguir circuits. Fins i tot podem provar de saltar a corda!!!

Cal recordar que per caminar damunt les xanques cal passar els braços no per l'exterior dels pals, sinó per l'interior.

RODANXES, RUTLLES O CÈRCOLS

Què en sabem del joc?

L'origen d'aquest joc tradicional és molt antic. El trobem representat en nombrosos vasos de ceràmica de l'antiga Grècia (s. V aC) i en textos d'aquella època en els quals ens expliquen que la pràctica amb el cercol era habitual entre els nois i les noies, com a exercicis gimnàstics per treballar l'agilitat, l'habilitat i l'estètica.

Els vostres iaïos segur que hi jugaven amb els cercols de fusta que treien dels cascos de sardines, amb rodanxes de bótes, amb llantes de bicicleta... Els vostres pares, si hi han jugat, possiblement ja ho han fet amb pneumàtics o amb rutlles de ferro o plàstic.

Com hi juguem?

Amb una mà aguantem verticalment el cercol i amb l'altra la guia. Donem una mica d'impuls al cercol i col·locant sempre la guia arran de terra no ens serà difícil conduir la nostra rutlla per on vulguem.

CAÇA FARDATXO

tradijoc

III trobada de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta

Què en sabem del joc?

Des dels orígens de la humanitat l'home ha hagut d'espavilar-se per aconseguir menjar a través de la caça. Les primeres armes van ser objectes que es llançaven, des de pedres passant per llances i fletxes propulsades amb llançadores o amb arcs. D'entre aquells objectes destacaria també l'ús de fones que, encara avui, són emprades en alguns indrets pels pastors.

La història militar dels nostres avantpassats va molt lligada a l'ús de les fones. Així, per exemple, diversos cronistes romans recullen l'habilitat que tenien els ibers utilitzant la fona, en particular els de les Terres de l'Ebre que eren considerats molt bons i per això, sovint, eren reclutats per a formar part de l'exercit romà, com a cos avançat que llançava uns projectils de plom, en forma de glans, contra l'enemic.

Aquella tradició avui encara es manté en indrets propers com a les Balears on hi ha la Federació Balear de Tir amb Fona, amb un campionat perfectament reglat al llarg de l'any (www.tirdefona.org).

El tira xines seria una evolució de la fona. En el moment que apareix la goma elàstica s'inventa aquest enginy. A Ascó se'l coneix amb el nom de caça fardatxo en tant que s'utilitzava per a disparar contra aquest rèptil o, millor, contra sargantanes i dragons.

Com hi juguem?

El caça fardatxo l'utilitzem per a fer punteria. Si es construeix amb bons materials i es disposa d'una bona goma pot esdevenir un estri o una arma fins i tot perillós, per tant cal tenir cura quan l'utilitzem. El consell és jugar, senzillament, a fer punteria contra algunes llaunes o veure qui és capaç de llançar més lluny (una pedreta o un cigró aniran perfectes per a provar la nostra punteria).

FLÈNDIT, FRÈNDIT O ROLL

tradijoc

III trobada de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta

Què en sabem del joc?

En unes Ordinacions fetes per les Corts al segle XIII ja es prohibien un seguit de jocs, en particular aquells en què s'apostava, mentre que es permetien tots aquells que servien per practicar l'habilitat, precisió o força del jugador. Entre aquests darrers, tot i que era d'aposta i en alguna ocasió es va prohibir, trobem el joc del roll o flèndit – conegut també amb el nom de tella. A la Ribera d'Ebre va ser un divertiment habitual entre els nens fins als anys seixanta del segle passat, jugant-s'hi santets, cromos o patacons en cada tirada. Val a dir, però, que també el practicaven alguns adults, d'amagat, jugant-s'hi monedes.

Com a curiositat heu de saber que molts nens anaven a buscar els rolls pels voltants de les estacions de tren o de les vies, on sovint trobaven volanderes ben grosses que anaven molt bé per a practicar el joc. Artur Bladé, l'escriptor de Benissanet, explica a Crònica del país natal, que alguns nens afortunats anaven al ferrer del poble i aconseguien que els marqués les inicials al roll. També s'hi pot jugar utilitzant talons de sabata en comptes de rolls.

Com hi juguem?

Cada jugador disposa de tres rolls que llança contra un petit canut damunt el qual hi haurem apostat patacons. El canut estarà al centre d'una circumferència d'un parell de pams de radi. Si en llançar el roll aquest toca el canut i fa volar els patacons anant a parar fora de la circumferència i, a més, el roll no queda dins d'aquesta, guanyem tots els patacons que hagin sortit de la rotllana.

BARALLUGA, REBELLUGA O BALDUFA

Què en sabem del joc?

És una altra de les joguines més antigues que es coneix. Se n'han trobat a l'interior de les piràmides de l'Antic Egipte o en excavacions de ciutats romanes com Pompeia, així com en dibuixos de ceràmica de la Grècia clàssica -. Els materials amb què s'han localitzat també són molt variats: fusta, fang, pedres semiprecioses, vidre...

La rebelluga és, doncs, un joc popular que es troba arreu del món i que, a banda de les formes més o menys estilitzades i la mida, es diferencien amb la manera amb què es fan girar: amb els dits (aleshores rep el nom de trompitxol), amb un cordill, amb el suport d'una fusta allargada que trava la baralluga i permet donar-li tracció a través d'un cordill, amb una mena de fuet o, fins i tot, amb sistemes més sofisticats com cordes mecàniques.

Recordeu que si voleu, us podeu construir vosaltres mateixos la vostra baldufa, fent-la amb fusta, amb xapes de refresc o fins i tot amb elements vegetals com ara aglans, pinyes...

Com hi juguem?

L'objectiu més senzill del joc consisteix a fer-la rodar ajudant-se d'un cordill que prèviament se li ha lligat i que, en llançar-lo amb força, la fa girar. A partir d'aquí les possibilitats són moltes i depèn de la creativitat i l'agilitat de cadascú: aixecar-la amb la mà, ficar-se-la a la butxaca, fer el pontet i que s'aguanti damunt el cordill, arrossegarla, jugar a flèndit...

LA TRISELLA

tradijoc

III trobada de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta

Què en sabem del joc?

La trisella és una eina de camp, feta de fusta o més recentment de ferro, amb forma de calaixó que, estirada pels animals, es feia servir per treure pedres del tros i aplanar-lo.

Quan la trisella es feia malbé i es deixava d'emprar es reutilitzava i es feia servir per a jugar. Aleshores s'hi feien uns forats a la planxa, distanciats per pocs centímetres uns dels altres, i es pintaven de forma intercalada de color roig i negre o blau. El joc, que era d'aposta, consistia a encertar un forat negre tot tirant una bola de ferro.

Hi ha constància que fins al primer quart de segle passat s'hi jugava a Flix, a Ascó (al fossar vell i a l'era de l'Esquerré) i a Riba-roja – en aquest poble rep el nom de joc de trigella o de la bola.

Era joc exclusivament d'homes que es va practicar, com a molt, fins a l'esclat de la guerra civil. No era estrany que s'hi jugués a prop d'una taverna, ja que era joc d'aposta – en aquests casos el joc solia ser del propietari de l'establiment -, jugant-se sempre a l'exterior, al carrer o en alguna era, en particular els diumenges o festius.

Com hi juguem?

Modifiquem una mica les regles en relació al joc original. Cada partida constarà d'una tirada de 5 boles. Cal que el jugador n'encerti 3 al forat roig. Cada cop que aconseguixi posar 3 boles en forats vermells guanyarà 1 punt. Es pot jugar a veure qui arriba primer a fer 3 punts o, simplement, a veure qui en fa més que l'altre.

XARRANCA, PALET, TELLO, XELMA, XANCLETA

Què en sabem del joc?

Com veiem aquest joc rep multitud de noms depenent del poble on es juga i, fins i tot del barri o de l'edat de qui indiqui el nom. Això és degut que ha agafat el nom a partir de l'acció que es realitza – eixarrancar-se -, la forma que té –avió- o l'objecte que s'utilitza per a jugar-hi (palet de riu, rajoleta, xancleta...).

Si aneu mai a Roma no heu de deixar de visitar el circ i el fòrum o mercat que hi ha al costat. Aquí, entre els carrers i les places, marcats damunt les lloses, descobrireu molts jocs que practicaven els romans, entre ells el de la xarranca. Aleshores, i fins ben entrada l'Edat mitjana, no era joc exclusiu de nens sinó que també hi jugaven els adults que el feien servir amb finalitats endevinatòries, per conèixer l'oracle.

Com a curiositat heu de saber que coneixem un escrit de l'any 1358, referent a Girona, on es prohibeix que ningú pugui jugar a palet en carrers o places.

Com hi juguem?

Tracem el dibuix del joc a terra – les possibilitats de dibuixos són moltes, tanmateix generalment hi ha deu caselles. Per ordre, cal anar tirant un tello a cada casella i fer el recorregut a peu coix, sense abaixar-lo i sense trepitjar les línies. Si volem fer-ho més complicat podem fer el recorregut empenyent el tello amb el peu, de casella en casella.

L'ESPARDENYA

tradijoc

III trobada de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta

Què en sabem del joc?

És un joc d'habilitat i agilitat, més que de força, i que té el seu origen en els jocs de pastors. Hi ha un ric llegat de curiosos jocs que practicaven els pastors durant les llargues estades al camp, vigilant els ramats; entre aquests cal recordar els de xanques, el tir amb fona, la ratlla o els jocs d'ensinistrament de gossos tan coneguts avui amb els concursos que es fan a Castellar de N'Hug, Llavorsí, Prades o Ribes de Freser.

El joc, que emprant diferents objectes el trobem arreu d'Europa, va ser també recollit en el quadre de jocs de Pieter Bruegel (1560) apareixent, en aquesta ocasió, un grup de nens que tiren les gorres per davall les cames.

Com hi juguem?

El joc és molt senzill. Tracem una ratlla des de la qual cada jugador tirarà, alternativament, una espardenya per davall les seves cames. La dificultat es troba que per fer-ho ha d'estar amb els peus fixos a terra, de cara endavant, i que ha de passar la mà per sota les cames i fer anar l'espardenya per darrera l'esquena cap endavant. Guanya qui la fa arribar més lluny. Cadascú té tres intents.

LA CORRETJA

tradijoc

III trobada de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta

Què en sabem del joc?

És el joc més característic i esperat de la romeria que cada any es fa, el primer dissabte del mes de maig, a l'ermita de Sant Miquel de Vinebre. En aquest marc, i després de missa, s'inicia tot un llarg matí de jocs tradicionals: saltada i estirada de corda, corredisses amunt i avall, jocs de pilota... Però el moment més esperat és quan espontàniament algú proposa començar el joc de la corretja.

I plasssshhh! De cop i volta la primera fuetada destaca entre la música de l'Agrupació Musical d'Ascó que va amenitzant la matinal. Sense saber massa bé com, algun dels jugadors comença a rebre a tort i a dret cops de corretja que aterren al seu cos. Qualsevol part és bona, no se'n salva cap: l'esquena, les cames, el cul...

Al joc, evidentment, hi juguen els joves del poble. Aquells amb edats compreses entre els setze i els trenta anys, tot i que sempre hi ha algú més gran, despistat o més agosarat, que menysprea la sort de la corretja i que entra a provar sort. El joc té, doncs, totes els elements que caracteritzen els jocs d'iniciació, d'introducció i acceptació dins la comunitat.

Com hi juguem?

Fem una rotllana amb parelles que miren l'interior. No hi ha d'haver separació entre els membres de cada parella però sí amb les parelles dels costats. Un dels jugadors que para és perseguit per un altre que intenta donar-li cops de mocador. Aquest, per evitar-los, pot posar-se davant d'una de les parelles, en aquest moment el perseguit és el membre de la parella que està més a l'exterior.

ESTIRAR LA CORDA

tradijoc

III trobada de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta

Què en sabem del joc?

Sabíeu que aquesta diversió, típica de festes majors o de jocs escolars, està perfectament reglamentada i s'ha convertit en un esport? Certament hi ha tota una normativa envers aquest esport que regula el nombre de participants en cada disputa, el gruix de la corda, el tipus de terreny on es farà l'estirada... En aquest sentit destaquen els equips de soga-tira del País Basc.

Aquest esport té moltes similituds amb el joc d'arrencar cebes que tots coneixem i que, en comptes d'emprar corda, utilitza solament la força dels braços. Un advertiment: sempre que hi jugueu, aneu amb compte, assegureu-vos que la corda està en bones condicions.

Com hi juguem?

Fem dos equips d'igual nombre de jugadors i el més compensats possible. Marquem una ratlla central i dues més paral·leles i separades d'aquesta un parell de metres. Al mig de la corda hi lliguem un mocador. Els membres de cada equip es posen a costat i costat de corda i, a la senyal indicada, comencen a estirar cap al seu costat. Han d'aconseguir fer passar el mocador a la línia pròpia.

EL MOCADOR

tradijoc

III trobada de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta

Què en sabem del joc?

El mocador és un joc tradicional i popular abastament conegut i practicat arreu de Catalunya, no sols amb motiu de festes sinó també en situacions de joc al carrer o a les escoles.

Donat que la dinàmica del joc és molt senzilla invita que sovint hi juguin generacions diferents. Per això, us animem que inventeu variacions, com ara jugar-hi amb patins – és molt divertit!-, o bé jugar-hi amb parelles anant a cavallet o fent la carretilla. Resulta especialment xocant quan es juga amb els ulls embenats!!!

Com hi juguem?

Fem dos equips d'igual nombre de jugadors i a cadascú assignem un número. Aquests equips es posen en un extrem del camp delimitat (uns vint metres) i a la meitat es situa el qui condueix el joc i que anirà cridant el número que li sembli. Aleshores de cada equip sortirà el nen que tingui aquell número assignat i haurà d'agafar el mocador abans que el contrari i portar-lo al camp propi.

FÚTBOL XAPES

tradijoc

III trobada de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta

Què en sabem del joc?

Tots sabem que el futbol, tot i ser possiblement l'esport més conegut i practicat al món, és un esport recent, molt jove. Heu de saber que a la nostra comarca, per exemple, un dels primers clubs de futbol va ser el de Móra d'Ebre que es va crear el 1920, encara no fa 100 anys.

El joc que us expliquem va popularitzar-se a partir de la segona meitat del segle passat, quan també van començar a aparèixer les begudes refrescants amb taps de xapa. Aleshores els nens emulaven els partits de futbol emprant aquests taps o bé, també, emprant botons.

Com hi juguem?

Busquem un lloc on el terra sigui ben llis i hi dibuixem un camp de futbol. Cada jugador disposarà de 4 o 5 xapes –jugadors- que distribuirà per damunt del seu camp. Una xapa de color diferent farà la funció de pilota. Cada jugador anirà, alternativament, colpejant una xapa qualsevol del seu equip intentant desplaçar la xapa-pilota. Si en comptes de tocar aquesta, toca un contrari aquest té dret a tirar dos cops seguits. Això també passa quan s'envia la xapa-pilota a fora. Guanya qui faci més gols en un temps determinat o bé qui aconsegueix arribar a una puntuació determinada.

CIRCUIT DE XAPES

tradijoc

III trobada de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta

Què en sabem del joc?

Tot i que és lògic pensar que aquest joc va sorgir en el moment en què apareixen i es dispara el consum de refrescs, no hem pas d'oblidar que no és més que una adaptació de les tradicionals carreres amb boles o caniques fetes en circuits marcats a terra.

Com hi juguem?

Cal buscar una superfície el més plana i lliscant possible damunt la qual traçarem, amb guix, un circuit amb la forma que desitgem. Cada jugador té una xapa que, per torn i alternativament, anirà colpejant amb el dit fent-la desplaçar per damunt de la pista marcada i evitant sortir.

Si en colpejar la xapa aquest surt del circuit es perd torn i es torna a la posició d'on s'ha tirat.

Si en tirar la xapa aquesta colpeja una altra xapa i la fa fora, es tornen les xapes al lloc inicial i es perd torn. Guanya, evidentment, qui arriba primer.

CIRCUIT DE XAPES

tradijoc

III trobada de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta

Què en sabem del joc?

Es tracta d'un joc típic de persecució on la velocitat, la rapidesa de reflexos i l'astúcia són bàsics per aconseguir enganyar i guanyar el contrari. Del nom no en sabem l'origen però és ben cert que es va popularitzar i era conegut arreu.

Com hi juguem?

Fem dos equips d'igual nombre de membres i els separem, els uns dels altres, a una distància d'uns vint metres.

Per torn surt un dels jugadors d'un equip i s'acosta a l'equip contrari, els membres del qual l'esperen amb el braç estès i la mà cara amunt. El jugador que ha sortit va passant suaument la mà per damunt de la dels contraris i, en un moment donat, picarà fort damunt la mà i marxarà corrents ja que el contrari el perseguirà. Si aquest aconsegueix tocar-lo abans d'entrar al seu camp passarà a formar part del seu equip, contràriament serà ell qui passi a l'altre grup.

SET I MIG

tradijoc

III trobada de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta

Què en sabem del joc?

El set i mig és un joc de punteria i atzar que s'ha recollit, sobretot, a la zona de Llevant i a l'Aragó. En els darrers anys s'ha popularitzat en algunes zones de Catalunya en el marc de festes populars on es presentaven jocs d'habilitat i destresa.

El joc utilitza rolls o volanderes com elements de punteria, amb la qual cosa ens recorda altres jocs similars molt arrelats abans a la nostra comarca, com ara el joc de flèndit amb patacons.

Com hi juguem?

Tot i que hem vist diferents formes de joc, en general es marca un quadre a terra tal com es veu a la imatge. Cada jugador, des d'una distància d'uns 3 metres, tira tres rolls intentant que la suma dels punts de les caselles on cauen sumi 7 i mig. La puntuació per obtenir el mig punt s'aconsegueix en el moment que un dels rolls queda tocant o damunt d'una línia.

SALTAR A CORDA

tradijoc

III trobada de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta

Què en sabem del joc?

Saltar a corda és un joc impossible de datar, que ha estat divertiment i a la vegada pràctica i exercici militar. Les possibilitats que ofereix són múltiples. Des de saltar individualment sense moure's de lloc, amb desplaçament endavant i enrera o lateral, amb un peu o creuant els peus, fent salts dobles...

O bé fer salts en parelles, realitzant els mateixos exercicis, entrant i sortint un dels dos membres, aguantant la corda per un extrem cadascú...

O també, saltar amb una corda gran, i entrar i sortir, o bé fer juli – anant la corda molt ràpid, o fent accions dins la corda com ara imitar, acotxar-se i tocar el terra, tocar amb el cul a terra, fer flexions, picar de mans amb algun company que hagi entrat dintre... Així mateix es pot saltar amb una corda petita dins la corda gran i... inventar un munt de possibilitats més.

Com hi juguem?

Juguem a veure qui aguanta més estona saltant individualment. Després mirarem de saltar en parelles i, per acabar, intentarem saltar tots junts dins d'una corda gran. Podem acompanyar el joc amb alguna d'aquestes cançons: *A l'olla barrejada*, *Dalt del cotxe*, *Els dies de la setmana*, *Les nenes maques al de matí*, *Si la barqueta es tomba* o *Un i dos la xarranca*.

MATE O CEMENTIRI

tradijoc

III trobada de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta

Què en sabem del joc?

Formem dos equips d'igual nombre de jugadors. Tracem un camp de 6 m d'amplada per 10 d'allargada, aproximadament. Aquest terreny de joc el dividim per la meitat (**A** i **B**) de tal manera que a l'interior de cada espai marcat s'hi col·loquen tots els jugadors de cada equip menys un de cada que es situarà al final i exterior del camp contrari (**A'** i **B'**).

Inicia el joc un dels jugadors d'un equip que es troba en aquesta zona exterior (per exemple **A'**). A' en el primer sac –que no elimina- ha de passar la pilota als seus companys de l'altra costat de camp (**A**) els quals, un cop feta la recepció, ja poden intentar tocar amb la pilota a algun membre de l'equip contrari (**B**). Si ho aconsegueixen i la pilota cau a terra eliminen el jugador que, sols en aquest primer cas, canviarà la posició amb el seu company que es trobava a l'exterior (**B'**). Ara sacará ell –recordem que el primer sac no elimina- i el joc continuarà d'aquesta manera fins que un dels equips quedi totalment eliminat.

En cas que la pilota toqui algú però no arribi a caure a terra o bé perquè s'ha agafat enlaire o bé perquè ha rebotat al camp contrari, aleshores el jugador no queda eliminat. Tampoc queda eliminat si la pilota, abans de tocar-lo a ell, ha tocat a terra.

En cas que una pilota toqui dos jugadors o més abans de caure a terra, sols quedarà eliminat el darrer a qui li hagi tocat la pilota. En cas que l'equip A, per exemple, llenci la pilota i surti directament per un lateral, la pilota la recupera l'equip B. En cas que l'equip A, per exemple, llenci la pilota i algú de l'equip B la faci sortir pel lateral, recupera la pilota l'equip A.

No està permès xutar la pilota.

Tot i que podríem jugar a salvar, per fer àgil el joc no ho farem.

B'

A

B

A'

Camp: 6m amplada x 10m llargada

LA FERRADURA

tradijoc

III trobada de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta

Què en sabem del joc?

Abans, quan hi havia molts animals de càrrega, cavalls i matxos, s'hi jugava força perquè les ferradures estaven a l'abast de tothom. Amb la desaparició d'aquests animals l'ofici de ferrador ha anat perdent-se, així com el joc.

Com hi juguem?

Primer es planta una vara de ferro a terra i, al seu voltant, es traça una circumferència de 50 o 60 centímetres de diàmetre. Cada jugador té entre 3 i 5 ferradures que haurà de llançar. Des d'una distància entre dos i tres metres les ha de tirar intentant que es quedin agafades a la vara o, si més no, que quedin dintre de la rotllana.

Depenent que es quedin en un lloc o altre es dona una puntuació –10 punts si queda dintre i 3 punts si queda damunt de la rotllana.

JOCS AMB BOLES

tradijoc

III trobada de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta

Què en sabem del joc?

A l'època de l'antiga Roma existia l'expressió s'ha acabat el temps de les nous. Aquesta s'utilitzava per a indicar que un nen o nena havia deixat aquesta condició per a passar a ser jove. En certa mesura volia dir que s'acabava el temps dels jocs per a passar a tenir responsabilitats d'adult. En aquella època les nous eren utilitzades com a moneda d'aposta, en les juguesques, però també per a dur a terme molts jocs que es feien amb aquest fruit o bé amb pinyols d'arbres com ara el presseguer, i amb petits còdols o pedres arrodonides que farien la funció que fan les boles o caniques que nosaltres coneixem.

En jaciments arqueològics d'aquella època i encara anteriors s'han localitzat boles de ceràmica i també de vidre.

Com hi juguem?

Hi ha infinitat de jocs amb boles, us proposem els següents:

- **La ratlleta:** A veure qui s'acosta més a una línia sense passar-la.
- **La rampa:** Des del capdamunt d'un tauló de fusta o d'una teula deixem anar, cada cop i per torn, una bola. Les boles les deixem allí on facin cap. En el moment que una de les boles impacta amb qualsevol altra que estigui a terra el qui l'ha deixada anar es queda totes les boles o bé l'aposta pactada.
- **Al guà o al forat:** Fem un forat al terra i des d'una distància d'un parell de metres anem tirant, per ordre, una bola. Qui aconsegueix posar-la, primer, dins del forat guanya.

- **Pam i toc:** Cada jugador posa la seua bola a terra, on vulgui. Per ordre, s'ha d'intentar tocar la bola d'un contrari. Per fer-ho ens podem ajudar fent un pam.
- **El triangle o cercle:** Es dibuixa un triangle o cercle a terra. Cada jugador posa, dins, un nombre acordat de boles. Des d'una distància d'un parell de metres les hem d'intentar fer fora sense que la nostra es quedi dins. Si s'aconsegueix es guanya la bola i es torna a tirar. El joc continua així fins que no queden boles a l'interior.
- **Circuit:** Es traça un recorregut a terra, posant-hi obstacles, pedres, túnels, forats... per torn, cal conduir la bola al llarg de tot el circuit sense que surti. Cas que surti del circuit o bé es torna al lloc de llançament o se salta un cop sense tirar.

LES DEU PEDRES

tradijoc

III trobada de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta

Què en sabem del joc?

Els jocs que utilitzen materials i elements de l'entorn natural donen pistes per a ser considerats jocs molt antics, remots, fets i pensats per a la distracció però també per a posar a prova les habilitats i destreses dels membres d'un grup, d'un col·lectiu. El joc de les 10 pedres n'és un d'aquests.

El nom de les 10 pedres és perquè usualment el practicaven 10 jugadors dividits en dos grups, de tota manera si el nombre de participants varia es pot jugar igualment, augmentant o disminuint el nombre de pedres. Aparició d'aquests animals l'ofici de ferrador ha anat perdent-se, així com el joc.

Com hi juguem?

El joc suposa l'enfrontament entre dos equips d'igual nombre de jugadors.

Si per exemple el nombre de jugadors és de deu, aleshores abans d'iniciar el joc es col·loquen 9 pedres alineades i separades entre elles, aproximadament, un metre. A aquesta alineació de pedres es traça una línia perpendicular separada, un parell de metres, de la primera pedra.

Preparat així el camp i fets els grups es disposen els jugadors, de forma intercalada, a l'alçada de la línia perpendicular (A, B, A, B...).

Qui dirigeix el joc dóna la sortida. Aleshores cada jugador ha d'intentar recollir una, i sols una pedra, i tornar a la línia de sortida. És evident que de deu jugadors n'hi haurà un que es quedarà sense una pedra, aquest quedarà eliminat.

Aleshores els jugadors tornen a deixar les pedres al lloc però es retira la primera, amb la qual cosa en quedaran 8 per a 9 jugadors. El joc continua d'aquesta manera fins que quedi un únic guanyador o bé els membres d'un sol equip.

LES TRES CANYES

tradijoc

III trobada de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta

Què en sabem del joc?

És un joc senzill que neix de la competició que fan els nens i les nenes per veure qui salta més lluny. També podríem trobar els orígens en els típics jocs que feien els pastors posant en pràctica jocs amb elements de l'entorn i demostrant les seves qualitats davant els altres.

Com hi juguem?

Necessitem tres canyes. Les col·loquem a terra, horitzontalment, distanciades un parell de pams entre elles. Tots els jugadors fan una filera i van seguint al primer de la filera saltant entre canya i canya sense trepitjar-les.

Un cop tots han saltat el primer separa una mica una de les canyes. Es torna a saltar com abans i es segueix aquesta dinàmica. Lògicament cada cop les canyes dels dos extrems s'aniran separant de la del mig, amb la qual cosa arribarà un moment que els participants no podran saltar pel mig de les canyes, amb un sol salt, i aleshores quedaran eliminats.

El joc continua fins que sols queda un jugador saltant.

EL RELLOTGE

tradijoc

III trobada de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta

Què en sabem del joc?

Es un joc del qual pràcticament no es tenen referències iconogràfiques ni tampoc textuals fins a principis de segle passat. Això és degut a què possiblement ha estat un esbarjo espontani sorgit a partir de grups de nois i noies que jugaven prèviament a algun altre joc com ara saltar o estirar corda, i que després de fer aquesta pràctica s'han distret fent el rellotge.

Val a dir que sí que sabem que en algunes zones en comptes d'utilitzar una corda es feia el joc substituint-la per una canya ben llarga.

Com hi juguem?

Tots els jugadors i jugadores es posen en cercle, al mig del qual hi haurà qui mena el joc i sosté amb una mà l'extrem d'una corda llarga (4/5 m). Aquest comença a giravoltar la corda sobre el seu eix i en poques voltes agafa una certa alçada i velocitat. Els nens que estan al cercle han d'anar saltant per damunt la corda cada cop que passa pel seu costat, evitant lògicament que els toqui.

A group of children, mostly boys, are playing a game on a paved outdoor area. They are wearing red t-shirts with a white graphic on the back. Some are in motion, jumping or running, while others are standing and watching. The background features green trees and a clear blue sky with some clouds. The ground is paved with large, light-colored tiles.

Cal tenir en compte que el joc mareja una mica i que s'ha d'anar canviant sovint al jugador que mena la corda.

Una manera de jugar és, també, que cada jugador tingui fins a 3 vides i que cada cop que s'atura el joc degut a que para la corda perd una vida.

LA BANDERA

tradijoc

III trobada de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta

Què en sabem del joc?

Si bé no en sabem l'origen sí que tenim clar que fins a finals de la dècada dels noranta del segle XX era molt practicat a l'escola Enric Grau i Fontserè de Flix. En passar a l'institut eren els mateixos alumnes els qui apassionadament demanaven de jugar-hi.

El joc de la bandera és un joc de córrer, de persecució, però sobretot d'estratègia que simula l'enfrontament de dos exèrcits (equips) per conquerir una bandera.

Com hi juguem?

S'estableixen dos equips amb els mateix nombre de jugadors. Un equip ataca i l'altre defensa. L'equip que ataca té l'objectiu d'agafar la bandera i portar-la al seu camp sense ser tocat per l'equip defensor. L'equip defensor té per objectiu el d'evitar que l'equip atacant agafi la bandera, això ho aconseguirà tocant (eliminant) jugadors atacants.

Ara bé, hi ha un aspecte cabdal en el joc i és que a l'equip atacant hi ha un jugador (capità) que no pot ser eliminat, però tampoc pot agafar la bandera i, en canvi, sí que pot eliminar defensors.

Consignes:

- Tant els atacants com els defensors que són eliminats s'han de col·locar fora del terreny de joc.
- El joc s'acaba amb victòria de l'equip atacant quan aquest equip aconseguix portar la bandera al seu camp.
- Guanya l'equip defensor quan aconseguix eliminar tots els atacants o bé ha passat el temps establert i els atacants no han agafat la bandera.
- Els jugadors atacants no poden ser eliminats sí són a casa seva.
- L'atacant que agafa la bandera no la pot passar a ningú.
- Si guanya la jugada l'equip atacant guanya un punt, si guanya la jugada l'equip defensor, guanya un punt.
- Després de cada jugada es canvien els papers.

Variants:

- L'equip atacant juga amb 2 capitans, que poden eliminar defenses però, recordem, no poden agafar la bandera.
- L'equip atacant disposa d'un temps per agafar la bandera, per exemple 5', si no l'agafa, guanya un punt l'equip defensor.

BIBLIOGRAFIA

tradijoc

III trobada de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta

AMADES, *Joan Auca dels jocs de la mainada*, Ed. Alta Fulla, Barcelona 1984.

AMBRÓS, Lourdes; FERRÚS, Trini i PUBILL, Biel: *Joc a joc, de plaça a plaça* (pàg. 39-42) dins a *Comunicació educativa*, núm. 17. Tarragona, 2004.

COSTES, Antoni, "Emborrapà" *Jocs de carrer jugats a Amposta*. Edita Ajuntament d'Amposta (1997).

COSTES, Antoni; LAVEGA, Pere i PUBILL, Biel. *Jocs i esports tradicionals a Catalunya 1*. Consell Català de l'Esport. Sant Boi de Llobregat, 2010.

FARNÓS, Joan J. *El joc de birles a Rasquera*. Edita Grup Cultural Rasquerà, 1989.

GALIANA, Cinta. *Juguem, jugueu, jocs populars de les Terres de l'Ebre per a xiquets*. Editorial Mediscrit, Tortosa (1997).

LAVEGA, Pere i PUBILL, Biel. *Els jocs tradicionals, una eina per aprendre, ensenyar i conviure*. Edita Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 2006.

MORENO, Cristobal. *Juegos y Deportes tradicionales en España*. Ed. Alianza. Madrid (1992).

NOGUÉS, Pepa. *Jocs populars i tradicionals a la Terra Alta* (volums I, II i III). Recerca de l'IPEC 2000, del CPCPTC.

PÉREZ, Àngels i PUBILL, Biel. *Les cantarelles dels jocs, recurs per treballar la llengua*. Revista GUIX núm. 311. P. 39-47. Gener 2005.

PUBILL, Biel. *Els jocs tradicionals vinculats als oficis, a les feines*. III Jornada d'etnologia a les Terres de l'Ebre. Edita Associació Cultural Lo Llaüt, d'Ascó. Gràfiques del Matarranya, Calaceit, 2003.

PUBILL, Biel. *El joc i el paisatge lúdic a l'obra d'Artur Bladé i Desumvila, dins "La lliçó de l'Ebre"*. Edita CERE, col·lecció Daliner 4, 2005 (pàg. 87 – 122).

PUBILL, Biel. *Els jocs tradicionals de festa major als pobles del nord de la Ribera d'Ebre*. Edita Associació Cultural l'Espona. Gràfiques del Matarranya. Calaceit, 2009.

PUBILL, Biel. *La trisella o joc de la bola. Apunt d'un món lúdic quasi perdut* (p. 185-195) dins a Miscel·lània del CERE, núm. 21. Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, 2010.

PUBILL, Biel i RADUÀ, Josep M. *Els jocs en temps dels moriscs*. Associació Cultural Lo Llaüt, maig 2012

SOLER, Joan [ed.]. *Tradicionari: els jocs i els esports tradicionals*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana i Generalitat de Catalunya, 2005, 311 p. (Enciclopèdia de la Cultura Popular de Catalunya; 3).

AAVV *Els jocs d'ahir*. Monogràfic de La Riuada, revista d'informació cultural núm. 28, 2a època, desembre 2006. Móra d'Ebre.

CRÈDITS

tradijoc

III trobada de Jocs Tradicionals
de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta

Grup de treball d'educació física: Tradijoc 2017

Lina Albiac Viñolas
Miquel Bes Vidal
Josep Carles Amposta
Jordi Hernández Cardona
Xavier Matheu Gas
Montse Perpinyà Giné
Biel Pubill Soler
Carolina Rofes Cases
Beatriz Ruiz Nova
Marc Segura Ferràs
Salvador Vila Sanou

Participen

Institut de Flix
Institut Julio Antonio
Institut Terra Alta
Institut Escola Mare de Déu del Portal
Institut Escola 3 d'Abril
Centre d'Educació Especial Jeroni de Moragas
Col·legi Santa Teresa de Móra d'Ebre

Col·laboren

Alumnat de 4t d'ESO de l'Institut de Flix
Associació Cultural Lo Llaüt d'Ascó
Associació Europea de Jocs i Esports Tradicionals
(JUGAJE)
Pista de la Unió Social de Flix

Patrocina

Ajuntament de Flix
Associació Cultural Lo Llaüt
Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre
Pla Català de l'Esport a l'Escola

Fotografies: Biel Pubill Soler

Disseny del logo

Ricard Solé Argany

ISBN 13: 978-84-613-1809-4

Depòsit legal
T-826-2011

TRADINOC

CERE

CENTRE D'ESTUDIS
DE LA RIBERA D'EBRE

